

כותרת: קריטריונים לקיום מערכת איכותית בחינוך הבלתי פורמאלי בגישה הפסיכו-פדגוגית, בתפיסה אקולוגית-מערכתית

הכותב/ת: נטע טבנקין – 2008

בעקבות יום העיון שערך המדור לחינוך בלתי פורמאלי ב-15.1.2008 להלן עיקרי החומרים שהובאו ביום זה.

הנהירה לקהילות הכפריות בשנים האחרונות מבוססת על מחקרים המראים על בדידותם של הפרט והמשפחה כסיבה עיקרית לחיפוש אחרי קהילתיות כנגד הניכור והבדידות. חינוך "בטעם של פעם" הוא מותג חשוב בחיפוש הזה. חינוך חברתי איכותי הוא גוף שמירה לקהילה. לוקאל הפטריטיזם של ילדים ונוער עונה גם לצרכי הקהילה. הוא משדרג את שיווק הקהילה לזוגות צעירים: זו אמירה ברורה יש פה תו מוצר: קהילה משקיעה בילדיה. חינוך טוב הוא חומר נפלא למיזוג מתיישבים חדשים לוותיקים. אנסה בדברי להתייחס לקריטריונים שהגדיר משרד התמ"ת להכרה בצירוני יום על מנת לעסוק בהיבט החינוכי שהם מזמנים לנו לשידרוג המערכת הקהילתית. דברי נוגעים בהיבט הפסיכו-פדגוגי ובהיבט האקולוגי-מערכתי.

גיל הילדים, מספר מינימאלי של ילדים

פסיכו פדגוגית: מנעד תלת שנתי המאפשר תהליכי סוציאליזציה מתמשכים. תיווך של בוגר לצעיר, יצירת הפגה בתהליכי הסוציומטריה הרגישים תוך שהייה ממושכת בחברת הילדים ושינוי סטאטוס הדרגתי. מצעיר ל"בינוני" -טרומ בוגר ולבסוף "בוגר" כשיטת הגן המעורב. כאן מתפתח הסופר- אגו ומתורגל בסביבה שמורה והשגחה מתמדת. כשם שהמטלות הקוגניטיביות הן עיקר תפקידו של בית הספר, כך המטלות האקספרסיביות על רקע "אני וחברי" הם עיקר העיסוק הבלתי פורמאלי.

אקולוגית- מערכתית: הכרות אינטימית עם קבוצות הגיל הנמצאות מעלי ומתחת. גיבוש הקבוצה בהכרות אינטימית זו שמאפשרת הפרדות לצורך שינוי וצמיחה ומפגש מחודש לשם העמקת הקשר וביסוסו.

***במציאות של קושי דמוגרפי** ואי יכולת למלא את השורות על ידי ילדים נוספים ברירת המחדל היא מרח"ב בגילאי א-ו או ז' –י"ב עם פיצול תלת שנתי לסוגי פעילות שונים. מדריך קבוע מתוך הצוות לכל תת קבוצה ושימוש מושכל בפעילות אזורית מותאמת.

* **במציאות של שגשוג דמוגרפי** במספר גדול מאד של ילדים בתלתון -מעל 45 יחייב פיצול לשני תלתונים מקבילים שהוא צריך להיות פתרון טוב יותר מדואונים המחייבים התחברות והפרדות כל שנה. מציאות זו מחייבת יצירת פעילויות בחתכים שונים על מנת למנוע מחנאות ותחרותיות יתר המאפיינת את גיל החביון.

ימי פעילות שעות פעילות

פסיכו-פדגוגית: על מנת ליצר קבוצה משמעותית של חברת השווים יש לקיים פעילויות באינטנסיביות של מפגש כמעט יום יומי המאפשרת התחככות מתווכת, הכרות אינטימית ובנית מחויבות תוך הפנמת הערך המוסף של יחד מיטיב וצבירת חוויות

מעצמות. פעילות בתדירות כזו תקרין על הפעילות המתרחשת בין הילדים לבין עצמם בשעות בהן אין המרח"ב פועל ותכניס נורמות שיוטמעו גם כשהילדים והנוער בינם לבין עצמם.

מערכתית - אקולוגית: יש להתחשב כמובן באורך יום ושבוע הלימודים בבית הספר, באופיו של בית הספר, בפעילויות שנעשות בו, בתפקידים שלוקחים הילדים ובעיקר הנוער בחיי הקהילה: עבודה, תורנות, פרויקטים, גיוסים. כל אלה יכתיבו את שעות הפעילות ואופייה. אולם נקודת המוצא החינוכית הנה מערכת שיש בה נפח פעילות מינימאלי של 3-4 מפגשים בשבוע בשעות בהם הילדים והנוער צמאים לסוג זה של מפגש, בתכנים מותאמי-גיל. יום שישי בצהריים לדוגמא, הוא יום נפלא לפעילות בכל גילאי ביה"ס.

פתרון לילדים חולים, שעורי עזר, העברת חוגים, ליווי חוגים, מתן עזרה בגיל הרך, חצרנות במערכת, כל אלה הם נושאים אקולוגיים שצריך לבדוק על מנת לעבות את משרת המדריכים ולתת שירות מותאם לצרכי ואופי הקהילה. זה לא ההכרח הבסיסי של המערכת אלה פעילויות נוספות מותאמות לצרכי ההורים, המדריכים, תרבות המקום וסדרי עדיפויות.

מזון

פסיכו פדגוגית: העיסוק באוכל הוא כלי חינוכי. זוהי אפשרות נפלא לתרגל את הBEEING דרך DOOING. עשייה לצורכי התהליך ולא רק התוצאה. מה הערך המוסף שלנו? ויסות, עזרה הדדית, התחשבות, נימוסים, אינטימיות, משפחתיות, התנסות ביצירת תוצר ועוד-ועוד.

מערכתית אקולוגית: היענות לתרבות מקום של אכילה משותפת באחריות מערכת החינוך צריכה לקחת בחשבון גם היבטים כלכליים ועלויות המערכת וגם סדרי עדיפויות. האוכל הוא אמצעי ולא מטרה. יש לדאוג שהארוחות תתקיימנה באופן חינוכי. בתנאים מותאמים ולא תיפגמנה הפעילויות החינוכיות.

מספר מבוגרים יחסית למספר ילדים בצהרון, מועסקים בצהרון, ודמות המדריך

כאן אנו באמת מותאמים להפליא לתקנים של משרד התמ"ת. הפעילות הבלתי פורמאלית הן בשל אופייה והן בשל התרחשותה מחייבת מבוגר על כל 15 ילדים בגילאים הצעירים עם אפשרות למספר מעט יותר גבוהה בגיל הבוגר.

פסיכו-פדגוגית: המפגש מחייב סוג של אינטימיות, יצירת יחסי הכרות עמוקים בין מדריך לחניך והזדהות קבוצתית עם מדריך המשוך לקבוצת הגיל. כל אלה מחייבים דמות קבועה מוערכת על ידי הילדים או הנוער, אמינה גם על ההורים, מווסתת, היוזעת לצור קשרים מחייבים לתקופה משמעותית.

מדריך טוב צריך להיות בעל יכולות למידה וקבלת יעוץ תוך כדי עבודתו. עליו להיות מלווה על ידי מנהל מערכת ויועץ מקצועיים ולהיות שותף לקבוצת מדריכים לומדת.

אקולוגית מערכתית: מדריך המכיר את התרבות המקומית, מעורה בקודים התרבותיים של המקום. מכבד את הלוקאליות ויודע להפוך אותה לתוכנית עבודה חינוכית של מעורבות בחיי הקהילה. הלוקאל-פטריוטיות של ילדים ונוער הוא צורך פסיכולוגי שצריך לדעת להפכו לפדגוגיה.

עבודת המדריך ההכרחית כוללת בתוכה:

- שעות פעילות עם הילדים והנוער, כולל פעילות ערב ואחריות כוללת על פעילות תנועת הנוער
- שעות הכנה
- שעות מערכת (שעות למפגשי צוות, הכנה, למידה, ייעוץ העשרה, מפגש עם אנשי מקצוע נוספים)
- אחריות על הסעות (בתשלום נוסף)

נושאים נוספים שהם בבחינת שירות נוסף:

- ארוחות שאין אחריהן פעילות
- שמירה על חולים
- ליווי פעילויות בית ספריות
- ליווי חוגים בשעות שאין המערכת פועלת
- שעורי בית
- ליווי קליטת ילדי כיתה א' בבית"ס
- בילויים קנויים שאינם חלק מתוכנית העבודה היזומה על ידי המערכת.

* **מיון מדריכים** נכון, בקשת המלצות, שיחה עם ממליצים, חוזה המחייב עבודה לשנתיים, ניסיון בהדרכה, מחויבות לפיתוח מקצועי והשתייכות לקבוצת עמיתים, קבלת הדרכה, כל אלה הם נושאים קריטיים לבדיקה בטרם התקשרות עם מדריך. מדריך בעל אישיות מתאימה הוא תנאי חשוב ביותר לאיכות חינוכית במערכת הבלתי פורמאלית, מקום בו ה"איך" הוא חשוב לעיתים יותר מה"מה" יש להתעניין אצל המדריך כיצד הוא גדל. היכן הייתה קבוצת השווים שלו. אלה נקודות רלוונטיות להצלחתו בעבודה.

מבנה וציוד

פסיכו- פדגוגית: הבית צריך להיות מותאם בציודו ובארגונו לגיל הילדים השוהים בו. אין שום גיל שבו העזובה וההשחתה של ציוד מתאימים לו. לצערנו, ואולי דווקא לשמחתנו, גם לא בגיל הנעורים. היום כשכל בנין מיותר הופך לדירה להשכיר, יש לזכור כי מועדוני ילדים ונוער צריכים להיות בעלי ציוד מושקע לעבודה עם כלל ילדי הקבוצה, ולעבודה עם קבוצות קטנות. מכאן שחללים קטנים, חדרים עם תכולות שונות לעיסוק כמו חדר משחקי שולחן, פינת קריאה, עיתונים, שעשועונים, פינת יצירה, חדר משחקי דרמה ותחפושות לצעירים, חדר כושר מותאם להוצאת אנרגיה לבוגרים, חלל מרכזי להתכנסות כל הילדים הם הכרחיים. כן לגבי הציוד: כסא לכל ילד, שולחנות פינת מטבח ואוכל. ציוד משחקי חוץ ופנים חצר מותאמת. ארונות סגורים לנעילת ציוד יקר, חצר עם מתקנים ומצע מותאמים. החזקת הבית היא באחריות הצוות וכן ארגון הפינות בו. שיהיו מתחדשות ומגוונות ומזמינות.

אקולוגית - מערכתית

הבית והחצר סביבו צריכים ויכולים לנשום את תרבות המקום בו הם מתקיימים. החל מייצרות ומזכרות שהשאירו דורות קודמים דרך קירות המספרים על הנוף האנושי של

המקום ויושביו ועד פינה לאוספים, ממצאים שונים השייכים לפעילויות ועוד. כל אלה מפתחים גאווה יחידה וחיבור למקום. אהבות הילדים והצוות צריכים להיות חלק מתפאורת המקום. מתבגרים אוהבים לתלות פוסטרים של גיבורי תרבות אופנתיים. זה אפשרי במסגרת הנורמה האסתטית. זה נחוץ לגיבוש זהות אך אפשר וצריך להציע אלטרנטיבות החושפות את הילדים לטעם טוב.

אישור פיקוח לצהרון

המועצה האזורית, מחלקת ילדים ונוער היא הגוף היכול וצריך לתת אישור פיקוח לצהרון. לעיתים זה נעשה דרך מנהל ח"ן ומפקחיו. עלינו לדאוג להיות בקשר נכון והדוק עם המועצה ולדרוש את השירותים המגיעים לנו. גם זה אומר להסביר, ואפשר ביקור ללמד ואף ללמוד ולעמוד בקריטריונים הממלכתיים. אפילו אם זה וויתור חלקי על אוטונומיה זה נכון וצו השעה. או חייבים לעמוד בתקנים על מנת לקבל אישור פורמאלי. דיאלוג נכון מאפשר עבודה חינוכית נכונה. כוונת משרד התמ"ת בהפעלת מועדון היא לימי החול. לחופשים ישנה במשרד החינוך פרוצדורה מורכבת ושנויה במחלוקת במערכות הקיבוציות. ובכל זאת יש לדעת אותה ולהתנהל באופן מבוקר ואחראי.

עוד שתי נקודות להתייחסות שאינן מופיעות בקריטריוני משרד התמ"ת אך

בלעדיהן את העיקר לא אמרנו:

1. רכז החינוך – מנהל המערכת
2. ההורים

רכז החינוך: מנהל המערכת צריך וראוי שיהיה מומחה בחינוך ב"פ וכיוון שהמשרה היא בדרך כלל אינה מלאה והקיפה תלוי במספר יחידות הגיל ומספר אנשי הצוות במערכת. אנו ממליצים כי רכז חינוך מקצועי יהיה גם רכז כולל של מערכת החינוך ומתחננו יהיה רכז הגיל הרך. אנו לא חושבים כי כדאי ורצוי להסתפק ברכז חינוך אחד מלידה ועד י"ב. יישוב צריך שדרת ניהול המורכבת לפחות משני אנשים גם אם אינם במשרה מלאה. כשכל אחד מומחה בתחום דעת ספציפי.

פרופיל מקצועי של מנהל המערכת

השכלה:

השכלה אקדמית בתחום החינוך
עדיפות לבעלי ניסיון בחינוך בלתי פורמאלי באקולוגיה קיבוצית.

הכשרה:

בוגר הקורס לניהול מערכות חינוך בסמינר הקיבוצים

ניסיון:

התנסות קודמת בתפקידי ניהול קהילתיים של שנה לפחות

כישורים אישיים:

- יכולת הנחיה וניהול צוות
- כישורים בתקשורת בין-אישית

- יכולת בתכנון וניהול תקציב
- יכולת בניהול משא ומתן עם גורמים קהילתיים, אזורים וממלכתיים
- יכולת לפתח וליישם תפיסה מערכתית

הקף משרה

מותאם לגודל המערכת והיקף התפקיד. יש לעשות ניתוח עיסוקים של מנהל המערכת המשרה היא בד"כ חצי משרה לניהול כולל. כדאי להגיע עד 80% משרה כדי לאפשר לרכז לעשות עבודה טובה והתמסרות למערכת ללא צורך בחיפוש משרה נוספת.

תיאור התפקיד:

1. ניהול ואחריות:

- מפתח ומוביל את התפיסה החינוכית, החברתית והארגונית של מערכת החינוך הבלתי פורמאלי לילדים ונוער בקיבוץ. יוזם תוכניות חברתיות וחינוכיות למימוש תפיסה זו.
- דואג לשילוב כל הילדים במערכת החינוך בקהילה.
- מקיים קשר מתמשך עם ההורים
- מאתר ומאבחן את צרכי הילדים והנוער, הצוות, ההורים והקהילה.
- שותף באיתור וגיוס כוח אדם למערכת החינוכית הקהילתית.
- מאשר את תוכנית העבודה השנתית בגילאים השונים, בהלימה לתרבות הקהילה וערכיה, שותף לבנייתה.
- מנחה את המדריכים, מלווה את הצוות, מפקח ונותן משוב, אחראי להכשרה לפיתוח המקצועי של הצוות. מלווה את הפעילות החינוכית השנתית (כולל חופשות קצרות וארוכות)
- אחראי על תקציבי החינוך בקהילה
- מנהל פורום חינוך בקהילה: ועדת- הנהלת חינוך ציבורית- לגיבוש המדיניות החינוכית הקהילתית

2. קשרי עבודה ומחויבויות בתפקיד:

- מקיים קשרי עבודה מערכתיים עם גורמים בתוך ומחוץ לקהילה כמו בעלי תפקידים ניהוליים: מזכיר/מנהלי קהילות, גזברים. מנהלי בתי"ס היסודיים והעל יסודי, מנהלי מחלקות החינוך והנוער במועצות האזוריות
- חבר בהנהלת הציבוריות של בתי"ס
- משתתף פעיל בפורום רכזי חינוך באזור ושותף בגיבוש המדיניות החינוכית ברמת האזור
- מקיים קשר עם גורמים מקצועיים נוספים המטפלים בילדים, הנוער, ומשפחותיהם (פסיכולוגים, עובדים סוציאליים קהילתיים, ועוד).

3. התמקצעות והעצמה

- משתתף קבוע בקבוצות תמיכה למידה והעצמה מקצועית.
- דואג להנחיה וליווי מקצועי רלוונטי לפיתוחו האישי ולפיתוח של הצוות והמערכת שבאחריותו.